

Egy 17. századi kelengyeláda múzeumi és történeti kontextusa

„A specifikus történelmi adottságok ismerete híján legjobb esetben is csak a művészi kivitelre csodálkozhatunk rá; de az a purisztikus múzeumi dogma, amely szerint a tárgyak önmagukért szólnak, még a műalkotások esetében sem igaz.”

(Bausinger 2005:11)

Milyen lehetőségei vannak, és milyen eredménye lehet, ha megpróbáljuk egy információk nélkül, véletlenszerűen múzeumba került, önmagában álló tárgy élettörténetét utólag rekonstruálni? A tanulmány egy kivételes esztétikai értékű, de eredetileg mindenféle társadalmi-történeti kontextus nélküli műtárgy, egy 17. századi, restaurált kelengyeláda múzeumi sorsát, valamint történetének, jelentésének a múzeumi kutatómunka során feltáruló rétegeit mutatja be. A tárgy múltja után „nyomozva” a helyi történelemre vonatkozó írásos és szóbeli források segítségével bepillantottunk egy kis település 20. századi történetébe. A forrásokat elemezve érzékelhetővé vált egy kis település helyi emlékezete szerveződésének, alakulásának belső dinamikája is. A láda története ugyanakkor a múzeum és a múzeumi terep, vagyis a helyi történelem feldolgozásának és bemutatásának „hivatalos” intézménye, valamint az általa kutatott hely közötti kapcsolatról is szól, és a múzeumi munka önreflexív átgondolására készlet.

A nagyatádi Városi Múzeum 2006-ban volt tízéves. A kerek évforduló jó alkalom volt arra, hogy végiggondoljuk az alapítás óta eltelt (aránylag rövid, az intézmény szempontjából mégis jelentős, alapozó) időszak legfontosabb eseményeit, eredményeit, s mindezt egy ünnepi esemény keretében a múzeum közönségének is megmutassuk.

Az ünnepet egyetlen tárgy, a 2006 tavaszán restaurált 17. századi, késő reneszánsz kelengyeláda köré szerveztük. A ládának ezt a kiemelt szerepét, ünnepi kontextusba emelését több dolog miatt is indokoltnak éreztük. Indokolta egyrészt a gyűjteményben elfoglalt különleges helye, hiszen ez a múzeum gyűjteményének legrégebbi műtárgya, ami ráadásul kivételes művészi, esztétikai értéket képvisel (az országos múzeumok gyűjteményeiben is ritkaságnak számít az ilyen korú és művészi színvonalú bútor!). Másrészt a múzeum eddigi történetének legsikeresebb pályázata révén a láda helyreállítására kivételesen nagy (sőt – az egész gyűjtemény eddigi állagvédelmét tekintve – aránytalanul nagy) összeget tudtunk fordítani,² amit szintén érdemesnek tartottunk az évfordulós ünnep kapcsán kiemelni. Mindezek mellett a felújítás összetett múzeumi munkája során bővült és minőségileg javult a műtárgyra vonatkozó információanyag, így az addig önmagában álló, jelentés nélküli tárgy kulturális-történeti összefüggés-

rendszerbe került, s ezáltal tudományos értéke is megváltozott. Ennek bemutatásával a múzeumi munka, a kutatás jelentős szerepét és egy tárgy történeti forrássá, múzeumi műtárggyá válásának folyamatát is érzékeltetni tudtuk.

A restaurálás folyamata során kikerekedett – ha egyéb források hiányában mozaik-szerűen is – a kelengyeláda művészettörténeti és technológiai kritériumokat szem előtt tartó története, elkészült a gazdagon adatolt tárgyleírás. Tudjuk, mikor készült, milyen technikával és milyen anyagokból, hol a helye a magyar bútorművességben, mit ábrázolnak a homlokzatán látható intarziák, és sok minden mást is.³ A múzeumi bemutatása óta eltelt időben⁴ pedig – a kutatás révén és a látogatók aktív közreműködésének segítségével – a tárgy történeti, társadalmi kontextusára, használatának lehetőségeire vonatkozó információkat is sikerült összegyűjteni, így jelentése összetettebb, gazdagabb lett. Megtudtuk, hogy a láda a kaszópusztai uradalmat birtokló Hohenlohe család tulajdona volt a 20. század első felében, és azt is, hogy ennek a családnak a történetével milyen szorosan összefonódik magának a településnek, valamint több helybeli családnak a története. A múzeumba látogató kaszóiak számára a kelengyeláda a családjuk és lakóhelyük múltjára való emlékezés kiindulópontja, emléktárgy lett: családi történeteket meséltek el, Kaszóról és a Hohenlohe családról szóló írásokat, fényképeket hoztak be a múzeumba. Történeteik, életrajzi emlékeik révén személyességgel, érzelmi töltéssel gazdagodott a műtárgy jelentése.

A múzeumi kontextus

A kelengyeláda múzeumi története szorosan összefonódik a nagyatádi múzeum történetével, sőt a gyűjtemény kialakulásának jóval régebbre, a helybeli kollégium „padlászalmúzeumáig” visszanyúló előzményeivel is. Így a kettőről együtt érdemes (és érdekes) beszélni.

Az 1996-ban megnyílt Városi Múzeum „örökölte” e hajdani „padlászalmúzeum” maradványait, egy addigra már teljesen dokumentálatlan, ömlesztett tárgyhalmazt, amelynek egyik darabja volt a kelengyeláda. Az iskolai gyűjtemény kialakítása az 1970-es évek legelején kezdődött, és hátterét, kereteit a hatvanas–hetvenes években virágzó honismereti mozgalom adta. Ez a típusú gyűjtőmunka és az eredményeként létrejövő gyűjtemény egyáltalán nem számított akkor egyedinek: Somogy megye minden nagyobb településén – gyakorlatilag ugyanilyen keretek között – hasonló munka folyt. Barcson, Csurgón és Marcaliban – szintén a honismereti körök kezdeményezésére – lelkes lojalpatrióták irányításával s általában a helyi középiskolák diákjainak bevonásával intenzív tárgygyűjtés folyt. A cél mindenütt egy majdani helyi múzeum alapjainak megteremtése volt. Az említett városokban már a hetvenes években megvalósultak a tervek, és létrejöttek a helyi emlékezet fontos intézményei. Nagyatádon azonban csak jóval később, 1996-ban valósult meg a több évtizedes álom, s ez az időeltolódás kihatott a gyűjtemény sorsára, állapotára.⁵

A nagyatádi József Attila Kollégiumban 1971-ben indították el a „terszerű honismereti gyűjtőmunkát”.⁶ A nevelőtestület és a diáktanács felhívásban fogalmazta meg a gyűjtés célját és tematikáját: különösen a régi paraszti használati eszközök (a házi szövés-fonás tárgyai, a konyhai munkaeszközök, a mezei munkavégzéshez és az állat-

tartáshoz kapcsolódó szerszámok) gyűjtését tartották fontosnak, amit később kiegészítettek „az elhaló szakmák anyagának gyűjtésével is”. Az összegyűjtött tárgyakat felajánlották a létrehozandó nagyatádi múzeumnak. A gyűjtést a pusztulónak érzett tárgyi világ megmentésének szándéka motiválta:

„[...] az előzetes tájékozódás szerint a paraszti munkavégzésnek ezeken a területein mutatható ki leginkább a modernizálódás, a régi használati eszközöket ezekben a tevékenységi formákban szorították ki legjobban az olcsóbb, praktikusabb ipari készítmények”.⁷

A behozott tárgyak zöme (amennyire ezt utólag rekonstruálni lehetett) a volt nagyatádi járás községeiből került a gyűjteménybe.⁸ A tárgyakat rájuk ragasztott számmal tették beazonosíthatóvá, s mindegyikről készült egy rövid leírás, amely a legfontosabbnak tartott adatokat tartalmazta: a gyűjtő nevét, a gyűjtés helyét, a tárgy nevét és használatának néhány szavas bemutatását. A felhalmozott és folyamatosan gyarapodó tárgyakból a kollégium padlásán kiállítást készítettek (ez volt népszerű nevén a „padlászmuzeum”), amely egészen 1988-ig látogatható volt. Ekkor a padlásteret beépítették, az ott lévő gyűjtemény elhelyezéséről, sorsáról azonban nem gondoskodtak. Így aztán a tárgyak jó másfél évtizeden keresztül különböző ideiglenes raktárnak ki-nevezett helyeken hanyódtak, rongálódtak, s közben egyre fogytak is. A rájuk vonatkozó dokumentáció elveszett, véletlenszerűen maradt csak egy-egy adat némi-lyiken. Végül a múzeum raktárába az eredeti mennyiségnek körülbelül egyharmada került, nagyon rossz állapotban, mindenféle kontextus nélkül, gyakorlatilag beazonosíthatatlanul.

A paraszti használati eszközökkel, kisiparoszserszámokkal együtt „vándorolt” a kelengyeláda is, amely hatalmas méretével, szenteket ábrázoló reneszánsz intarziáival furcsán, idegenül hatott a többi tárgy között. Mindössze annyit tudunk róla – ezt is csak a szerencsének köszönhetően⁹ –, hogy a Nagyatádtól körülbelül húsz kilométerre lévő Kaszópusztáról került a kollégiumi gyűjteménybe, egy odaválói erdész családjának ajándékeként.

A történeti kontextus

A kelengyeláda múzeumba kerülése előtti, több évszázadra visszanyúló élettörténete csak hiányosan és mozaikszerűen tárható fel, több idősík azonban világosan megkülönböztethető benne. A művészettörténeti elemzés és a restaurátori feltárás a tárgy életének két (korai) szakaszát tudta elkülöníteni. Keletkezését (a készítés technikája, a tárgy formája, szerkezete, díszítőmotívumai alapján) a 17. század első felére datálják: ebből az időből származik maga a ládatest és a homlokzatán látható késő reneszánsz stílusú intarziadíszítés. A bútor szerkezete, formái a 17. században Észak-Magyarországon készült ládákkal mutatnak rokonságot, ám egyéb történeti források hiányában a készítés helye pontosan nem lokalizálható. A készíttető kiléte sem deríthető már ki, annyi bizonyos, hogy katolikus nemesi, főúri használatra készült, és funkcióját tekintve kelengyeláda volt. (Fölmerült az egyházi használat lehetősége is, ám az előlap ábrázolásai a kelengyeláda-szerepet erősítik.)

A láda történetének második korszaka a 19. század második felére tehető, amikor

jelentősen felújították, és átalakították a kor divatjának, valamint az új tulajdonos igényeinek megfelelően.¹⁰ A funkció azonban nem változott: továbbra is kelengyeládának használták, ami a bútornak a társadalmi életben betöltött egykori jelentőségére utal. A láda tehát azoknak a több nemzedéket kiszolgáló tárgyi javaknak a típusába tartozik, melyek „elsősorban a társadalmi folytonosság hordozói, létüket abból nyerik, hogy tudatosan hosszú időre készülnek”.

A kelengyeláda 20. századi történetéhez az etnográfiai terepkutatás módszereivel valamivel közelebb lehetett jutni, és – még ha mozaikszerűen is – sikerült feltárni a tárgy tér- és időbeli, valamint használói – társadalmi kontextusát. Az írásos és szóbeli források alapján e 20. századi történet is több időszakaszra bontható. A század első felében a láda a Hohenlohe hercegi család tulajdonaként került Kaszópusztára, ahol a vadászházban tárolóbútorként (tehát már nem az eredeti funkciójának megfelelően, de még ahhoz közeli szerepkörben) használták. A második világháborút követő történelmi változások a láda életében is döntő fordulatot hoztak: végleg kikerült az eredeti (főúri) használói körből, és funkciója is végérvényesen megváltozott. A kollégiumi gyűjteménybe kerüléséig nincs róla pontosabb információ: a Hohenlohe család tagjai elköltöztek Magyarországról, ingóságait széthordták vagy államosították. Az bizonyos, hogy a láda valamelyik kaszói család birtokában maradt, hiszen onnan hozták be az 1970-es évek elején Nagyatádra. 1996-ban került végül a Városi Múzeum gyűjteményébe, s ezzel életrajzának egy teljesen új fázisa kezdődött: múzeumi műtárggyá és egyúttal – a múzeumi feldolgozó munka révén – történelmi jellegű forrássá vált.

A láda történelmi kontextusának különböző rétegei a Kaszóról szóló helytörténelmi krónikákból, valamint a kaszóiakkal folytatott beszélgetésekből¹¹ bontakoztak ki. A források adatai több helyen is egymásnak ellentmondóak, sőt kifejezetten egymással vitatkozóak voltak. Érvényesnek tűnik Keszeg Vilmos megállapítása, miszerint a helyi emlékezet, a lokális történelem olyan „dinamikus küzdőtér”, amelynek keretein belül folyamatos interakciók zajlanak az egymással egyet nem értő emberek között, és ezen interakciók eredményeként alakul ki egyfajta közös tudás a saját történelemről.¹² Ezek a néhol egymást kiegészítő, máskor viszont elszigetelten maradó történetek, különböző emlékezet-mozaikok alkotják a kelengyeláda történelmi-társadalmi kontextusának kereteit.

Kaszó történetét két munka dolgozza fel. A krónikák szerzői a település történetének feldolgozásában elsősorban a helybeliek emlékezetére támaszkodtak, és csak elvétve használtak egyéb – például levéltári – forrásokat (amik egyébként sem túl nagy számban maradtak fenn erre az időszakra vonatkozóan). Így a Hohenlohe családról és ezzel összefüggésben a kaszói birtok létrehozásáról szóló (helyi) történet először a kaszóiak személyes emlékein átszűrve, majd – egy következő szinten – a krónikaszerzők saját gondolatmenetének szerkezetébe illesztve alakul ki és szilárdul meg, a lokális történelem egyik narratívájaként. Ezért szükséges röviden kitérni ezen írások keletkezésének történelmi, társadalmi körülményeire, és rekonstruálni szerzőik elbeszélői pozícióját és közlési szándékát.

Az 1978-ban készült és csak kézirat formában hozzáférhető munka szerzője, Szoukup Ervin évtizedeken keresztül erdészként dolgozott a gazdaságban, és a lakóhelyét szerető, annak múltja iránt érdeklődő lokálpatrióta emberként, mondhatni benső indítatásból áldozott időt, munkát Kaszó történetének megírására. *A kaszói erdészet története* pályamunkának készült,¹³ és alig néhány példány van belőle, melyeket a szeren-

csés tulajdonosok féltett kincsként őriznek. Szoukup Ervin munkájának motivációja voltaképpen ugyanaz volt, mint a dolgozat első részében bemutatott kollégiumi tárgygyűjtésnek: a múlt még fellelhető emlékeinek – ezúttal írott formában való – megmentése.

„Így tehát az elmúlt hetven év krónikája, amely felöleli az erdészet történetét, szinte az utolsó órában készült el, mert ha az elődök már kihalnak, már végképp senki sem fog emlékezni erre az időre, amely végül maga alá temeti a múltnak emlékét is” – fogalmaz dolgozata bevezetőjében (Szoukup 1978:2). A másik munka – *Kaszó 600 éve tényekben, anekdotákban és képekben* – szerzője, Nagy Jenő a megyei napilap helyi tudósítója, újságíró volt, és könyvébe szinte teljes egészében (kisebb-nagyobb kiegészítésekkel és javításokkal) beledolgozta Szoukup Ervin írását. Ő hivatalos felkérésre, az erdőgazdaság megrendelésére írta könyvét, amely 2004-ben jelent meg (Kaszó esetében a falu és az erdőgazdaság története teljesen egybefonódik). A falu történetének jelentős eseménye, önállóvá válása (1994-ben) volt a monográfia megjelentetésének apropója. Ez a fontos esemény jó alkalmat kínált a múlttal való számvetésre, a község történetének összefoglalására és igényes kiadványban való megjelentetésére. Az ügy jelentőségét hangsúlyozták a megrendelők azzal is, hogy a könyv megírására külső, hivatásos szakembert kértek fel.¹⁴ Ez voltaképpen a lokális történelem nyilvános, rituális helyzetben történő újraszervezéseként, kiegészítéseként értelmezhető.

„Az ekkor elkészült és bemutatott narratívumok hivatottak tudósítani és tárolni egyének emlékét, életük egy sorsdöntő fordulatót, az egyének, generációk és nemzetiségek közötti viszonyokat” – írja Keszeg Vilmos (2002:25).

Mindkét krónikában kiemelkedő szerepet tulajdonítanak az uradalmat létrehozó, azt felvirágoztató, felső-sziléziai származású Hohenlohe hercegnek. A szövegek alapján a birtokalapítást és a herceg személyét is egyfajta „legenda” övezte a helyi emlékezetben.¹⁵ E szerint Hohenlohe Oehringen Kraft Keresztély (1848–1926) vadászszervezője révén került e gazdag szarvasállományáról híres vidékre: az 1900-as évek elején részt vett egy környékbeli vadászon, s „egy olyan csodaszarvast lőtt, amely minden vadász álmai között szerepel” (Nagy J. – Nagy E. D. 2004:28–29).¹⁶ Ekkor határozta el, hogy megvásárolja ezt a területet. Az 1910-es évek elején vette meg Kaszópusztát az esztergomi főkáptalantól, majd az uradalmat további földvásárlásokkal egészítette ki.¹⁷ Így alakult ki a 18 ezer katasztrális holdas nagybirtok, amelynek legnagyobb része erdő volt, és az ott folyó gazdálkodást kizárólag a vadászatnak és a vadgazdaságnak rendelte alá.

Az uradalom eredettörténetéhez kapcsolódik sok (ma is Kaszóban élő) család története. A herceg ugyanis új birtokára Javorináról hozott magával szakembereket: vadász mestereket, erdészeket, vadőröket, sőt a főkönyvelőt és a parádés kocsist is, német és szlovák anyanyelvű férfiakat, akik magukkal hozták családjukat, és letelepedtek Kaszópusztán.¹⁸ Ma már e családok harmadik, negyedik generációja él a településen, és közülük többen is az erdészetben dolgoznak.

A herceg az uradalom megszervezését követően azonnal nagy építkezésekbe kezdett. Tátrai vörösfenyőből hamarosan felépült a vadász kastély, az alkalmazottak számára szolgálati lakások, kiépítették a vízvezetékrendszert, a közvilágítást és a helybeli telefonhálózatot.

„Kaszónak előbb volt közvilágítása, mint Somogyszobnak vagy Nagyatádnak. [A

herceg] olyan európai kultúrát teremtett az erdő közepén, amelyről sok helyen álmodni sem mertek” – összegzi az eredményeket nem kis büszkeséggel az egyik krónika (Nagy J. – Nagy E. D. 2004:40).

A vadászkastély néhány hónappal a herceg halála után, 1927 februárjában leégett. Az eseményről egy korabeli újságban is beszámoltak, s a cikkben röviden szó esett a berendezés sorsáról is:

„A tető egyszerre lángokban állt s a kertvadásznak mégis sikerült a herceg értékes fegyvereit a padlásról kimenekíteni, de többé bemenni nem lehetett. A régi, illetve eredeti kastélyberendezésnek nagy részét azonban sikerült hősi elszántsággal kimenekíteni.”¹⁹

A birtokot Hohenlohe Keresztély halála után unokaöccse, Ágost herceg örökölte, aki az 1930-as évek közepén egy új vadászházat építtetett (az épület ma is áll, étterem és szálloda működik benne), családjával azonban csupán a vadászati szezonidőket töltötte itt az 1940-es évek közepéig.

E fenti történetekből nem rekonstruálható tehát pontról pontra a kelengyeláda története, kirajzolódik viszont annak kulturális-társadalmi-használati kontextusa. Tulajdonosa a Hohenlohe család, egy német származású, nagy múltú főúri familia volt, melynek a 19. században és a 20. század első felében jelentős birtokai voltak az Osztrák–Magyar Monarchia, majd Magyarország területén. Ők hozták magukkal a több száz éves bútort Kaszópusztára, amit itt már nem eredeti funkciójának és rangjának megfelelően használtak ugyan, ám a család múltjában játszott szerepe és/vagy esztétikai értékei, értékes műkincs volta miatt ragaszkodtak hozzá, s divatja múltával a kevésbé jelentős vadászházba hozták.

Szóbeli források – személyes történetek

A helytörténeti munkákban olvasható történetet árnyalják és gazdagítják a szóban elmondott történetek. A láda múltja után „nyomozva” főként olyan régi kaszói családokkal kerültem kapcsolatba, akiknek elődei az uradalom létrehozásakor, Javorinából kerültek ide. Az alábbiakban három történetet ismertetek, melyek szereplői különböző okok miatt tartották fontosnak, hogy a múzeumi nyilvánosság által kiemelt szerepbe került kaszói származású tárgy kapcsán bejöjjenek a múzeumba, elmondják emlékeiket, segítsék a kutatómunkát és – szándékaik szerint – az arra vonatkozó hiteles történet megalkotását. Mindegyik esetben megragadható, sőt elsődlegesnek mondható az érzelmi motiváció: a szülőhely múltja és a családtörténet iránti érdeklődés, az erős emocionális kötődés, továbbá az emlékezés és az emlékeztetés fontossága.

Wittlinger Zoltántól²⁰ kapta meg a múzeum (csak másolásra!) Szoukup Ervin írását, amelyben a szerző sokat hivatkozik Wittlinger Edére, a javorinai származású uradalmi könyvelőre, Zoltán nagypjára. Az írás a családi emlékezet (és büszkeség) fontos forrása, nagy becsben őrzik otthon. Szlovákiai rokonságuk révén hozzájutottak egy 2006-ban megjelent újságcikkhez, amely Hohenlohe herceg javorinai vadászkastélyáról szól. A cikket lefordították, lefénymásolták, és szintén behozták a múzeumba. Nem személyes emlékeik felelevenítésével, hanem a családi irategyüttesben és emlékezetben felhalmozott ismeretek átadásával igyekeztek segíteni a kutatómunkát, hogy minél

„kerekebb és hitelesebb” történet alakuljon ki – a láda kapcsán, „ürügyn” – Kaszó és a család múltját illetően. Wittlinger Zoltán régóta gyűjti, rendszerezi, manapság pedig már digitalizálja is a család történetére vonatkozó emlékeket: dokumentumokat, fényképeket, valamint minden egyéb, Kaszóhoz, Javorinához, sőt a Hohenlohe családhoz kapcsolódó írást is. Érdeklődése és egyre halmozódó ismeretei révén az ő szerepe lett a család múltjára vonatkozó iratok és egyéb források összegyűjtése, rendszerezése és gyarapítása, voltaképpen ő a családi emlékezet őrzője.

Az ő segítségével jutottam el Plucszinszki Józsefhez is, aki – szerinte – még „a legtöbbet tudhatja” Kaszó múltjáról és a Hohenlohe családról. Plucszinszki József már régóta nem Kaszóban él, de szülőhelyéhez máig nagyon eleven és mély érzelmi szálak fűzik, szívesen és sokat mesél róla.²¹ A múzeumba is kifejezetten a láda miatt jött el, s a régóta elveszettnek hitt bútordarab sok-sok régi, a Hohenlohe családhoz és Kaszóhoz fűződő emléket elevenített föl benne. Az élmény hatására még azt is elhatározta, hogy megírja a Hohenlohe család kaszói történetét, mert úgy gondolja, sokan, sok mindent írtak, meséltek róluk, ám ezekben „sok a tévedés, a félremagyarázás”, hiszen az elbeszélők nem ismerhették a családot olyan közvetlen közelről, mint ő. Beszélgetésünk során többször is megígértette velem, hogy a kiállításban, a ládára vonatkozó szövegben kijavítom a hibákat, és keserűen beszélt arról, hogy Nagy Jenő könyvében milyen „sok a hiba, a felületes és pontatlan” információ. Önmagára osztott szerepe szerint ő a „tökéletes emlékező” (Kovács 2006:25), aki pontosan emlékszik mindenre.

Beszélgetőpartnereim közül ő volt az egyetlen, akinek személyes emlékei voltak a kelengyeládával kapcsolatban. Elmondta, hogy a második világháború alatt néhány évig August herceg felesége és gyermekei Kaszóban éltek, ő pedig inasként szolgált a vadászházban (a mai napig tartja a kapcsolatot a család tagjaival). Emlékei szerint a láda a dolgozószobában állt, és a kerti bútorra való ülőpárnákat tartották benne. Szerinte eredetileg nem tartozott a leégett kastély berendezéséhez, mert – az ő gyermekkori emlékei és szülei elmondása alapján – az olyan gyorsan égett le, hogy semmiképpen sem lehetett volna ilyen nagyméretű bútorokat kimenekíteni. Úgy gondolja, hogy a ládát már August hercegek hozták az új vadászház berendezéséhez, ám azt, hogy az régi családi darab lehetett-e, vagy valahol vásárolták, nem tudja. Emlékszik viszont még három „nagyon régi szekrényre”, amelyek szintén a kastély berendezéséhez tartoztak.²² Mosolyogva mesélte, hogy „a pusztai asszonyok csodálkoztak is, hogy ilyen régi bútorokkal rendezik be az új vadászlakot”.

A harmadik történet főszereplője egészen más szálon kapcsolódik Kaszóhoz és a ládához. T. J., az erdőgazdaság igazgatója nem családtörténetén vagy személyes emlékein keresztül, hanem munkája, illetve munkahelye révén kötődik a településhez, jól ismeri azonban múltját, hagyományait, és fontosnak tartja azok feltárását és bemutatását is. Egyrészt azért, mert jó alapot teremthetnek a helyi közösség (újra)szervezéséhez, másrészt pedig e hagyományok hasznos elemei lehetnek egy üzleti célú Kaszó-kép kialakításának, az erdőgazdaság külvilág felé való reprezentációjának. Szándékait, elképzeléseit jól mutatja, hogy 2004-ben ő szorgalmazta Nagy Jenő kéziratának felelevenítését, majd a könyv megjelentetését is, amelyben a szerző „megörökítette az akkori nemzedék utolsó hiteles elbeszéléseit, anekdotáit”.²³

T. J. tavaly nyáron, még a bemutató előtt látta a kelengyeládát a múzeumban, és – jól ismerve a település történetét – rögtön felmérte annak helytörténeti jelentőségét:

mintegy a helyi krónikákban és a lokális emlékezetben szereplő történet „megtestesülését”, tárgyiasult igazolását látta benne. Így történt, hogy a Honvédelmi Minisztérium kezelésében álló erdőgazdaságok vezetői számára szervezett találkozóknak egyik fontos programpontja lett a „kaszói láda megtekintése a Városi Múzeumban”. Ebben a kontextusban a tárgy szerepe az volt, hogy Kaszó gazdag múltját, értékes hagyományait reprezentálja a rangos vendégek felé (amit a láda esztétikai értékei, különlegessége, egykori főúri használata, valamint múzeumi bemutatása csak még inkább aláhúztak).

T. J. szintén próbált segíteni a ládára vonatkozó információk bővítésében: több kaszói kiadványt hozott a múzeumba, valamint egy régi kaszói képeslapról készült nagyítást, amin Hohenlohe herceg vadászkastélya látható. Ígérte, hogy beszél a régi kaszói családok képviselőivel, megpróbál fényképeket és egyéb dokumentumokat kérni tőlük, ezekkel is gyarapítva a múzeum Kaszóra vonatkozó anyagát.

Tárgy- és helytörténet, valamint a múzeum kontextusa

Sikerült tehát utólag kideríteni egy minden pontosabb információ nélkül gyűjteménybe került tárgy múzeumi és történeti kontextusának egy rétegét. Tudjuk, hol és kik használták, s azt is, hogy mikor. A tárgy múltja után „nyomozva” a helyi történelemre vonatkozó írásos és szóbeli források segítségével bepillantottunk egy kis település 20. századi történetébe, és láttuk, hogyan fonódik ebben össze a helynek, a birtokalapító családnak és a helyi társadalomnak a története. A forrásokat elemezve érzékelhetővé vált egy kis település helyi emlékezete szerveződésének, alakulásának belső dinamikája is. A láda története ugyanakkor a múzeum és a múzeumi terep, vagyis a helyi történelem feldolgozásának és bemutatásának „hivatalos” intézménye, valamint az általa kutatott hely közötti kapcsolatról is szól, és a múzeumi munka önreflexív átgondolására készlet.

JEGYZETEK

1. A tárgy különlegessége jó „ajánlólevélnek” bizonyult egyébként akkor is, amikor megyei és városi forrásokra pályáztunk, hogy az ünnepség megszervezésének és a kelengyeládat bemutató leporellónak a költségeit fedezni tudjuk.
2. A restaurálás ténye önmagában is jelentős és ünneplésre méltó volt, hiszen a kelengyeláda felújítására nyert pályázati támogatás a múzeum eddigi történetének legnagyobb összegű szubvenciója volt.
3. A műtárgyat Kutas Eszter részletesen bemutatja a restaurálásról szóló cikkében (Kutas 2007).
4. A láda bemutatója 2006. június 26-án volt.
5. A gyűjtemények történetéről rövid összefoglalók olvashatók a Somogy Megyei Múzeumi Tájékoztató 2002. évi 3. füzetében.
6. A kollégium 1968-ban készült el, s két évtizeden keresztül Horváth István volt az igazgatója. A „padlasmúzeum” létrehozása az ő kezdeményezésére történt.
7. Somogy Néplap, 1971. március 10.
8. Nagyatádnak két jelentős középiskolája volt (és van): az Ady Endre Gimnázium a hetvenes évek-

ben működött a legnagyobb diáklétszámmal. Az általános gimnáziumi osztályok mellett 1973-ban egészségügyi szakképzést is indítottak, amelynek földrajzilag rendkívül tág volt a beiskolázási körzete. Az 1968-tól működő szakmunkásképző iskolába is szinte egész Somogyból érkeztek diákok.

9. A múzeum első dolgozója ugyanis Horváth Istvánné volt, aki addig könyvtárosként a helytörténeti anyagot gondozta a Városi Könyvtárban. Ő – férje révén – sokat tudott a kollégiumi gyűjteményről, és emlékezett a láda kaszói származására.
10. Minderről részletesen ír Kutas Eszter a tanulmány második felében.
11. Beszélgetőpartnerek: Plucsinszki József, Tamás János, özv. Wittlinger Edéné, Wittlinger Zoltán.
12. Keszeg Vilmos a 2006/2007-es tanév második szemeszterében *A történetmondás antropológiája*, valamint *A lokális emlékezet forrásai* címen tartott kurzust a Pécsi Tudományegyetem Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszékén (az EU 6-os keretprogram *Marie Curie Host Fellowships for the Transfer of Knowledge: A magyar néprajztól az európai etnológiáig, szociál- és kulturális antropológiáig* című program keretében). Dolgozatom gondolatmenete sokat köszönhet ezen előadások tanulságainak.
13. Az írás az Országos Erdészeti Egyesület erdészettörténeti szakosztályának pályázatán második díjat nyert (Nagy J. – Nagy E. D. 2004:47).
14. A könyv kései megjelenésével kapcsolatban a fülszövegben az alábbiak olvashatók: „A kézirat 1998-ban készült el, ám asztalfiókba került, majd nyoma veszett.” 2000-ben Nagy Jenő hirtelen meghalt, s végül lánya, Nagy Eszter Dóra dolgozta át és rendezte sajtó alá a kéziratot.
15. A legendaképzés összefügghet azzal a folyamattal, melyről Losonczi Ágnes az alábbiakat állapítja meg: „Bonyolult társadalom-lélektani effektus, amikor a távol levő »igazi úr« az emlékekben a »nép atyjává« válik [...]” (Losonczi évszám:oldalszám).
16. Szoukup Ervin így fogalmaz: „A kimondottan nagyvadas terület gazdag szarvasállománya lázba hozta a szenvedélyesen vadászó herceget, és miután lőtt egy 20-as kapcsos szarvasbikát, elhatározta, hogy a területet megvásárolja magánbirtokként.” (Szoukup 1978:8.)
17. A hercegnek nem ez volt az egyetlen birtoka az Osztrák–Magyar Monarchia területén. Voltak még nagybirtokai Szepes, Pozsony és Zemplén vármegyében is, a birtokközpont a lengyel határ mellett fekvő Javorinán, a Magas-Tátrában volt. A javorinai negyvenezer holdas területet 1879-ben vásárolta meg, szintén vadászati célokra. A birtokon mintavadaskertet létesített, amely az 1949-ben alakult Tátrai Nemzeti Park alapja (vö. Glatz, főszerk. 2000:236).
18. Elsősorban az Andel, Klein, Kőnig, Pitonyák, Plucsinszki, Wittlinger családookról van szó.
19. Új-Somogy, 1927. február 19., idézi Nagy J. – Nagy E. D. 2004:43.
20. Ifjabb Wittlinger Zoltán a láda múltja utáni kutatás idején még munkatársunk volt, és rajta keresztül kerültem kapcsolatba a családjával.
21. Plucsinszki József szülei szintén Javorinából költöztek Kaszóba, édesapja Hohenlohe herceg parádés kocsisa volt; maga már itt született 1924-ben. Sok fényképet, dokumentumot őriz erre az időre vonatkozóan. Az 1990-es években kárpótlási ügyekben ő próbált segíteni a Hohenlohe leszármazottaknak.
22. Idén tavasszal, egy Lábodon (Nagyatádtól nyolc kilométerre fekvő község), egy készülő vadászati témájú kiállításon láttam egy nagyméretű, faragott szekrényt, amelyről azt állították, hogy Kaszóból, a Hohenlohe-vadászházból került ide.
23. Részlet a könyv fülszövegéből; Nagy J. – Nagy E. D. 2004.

IRODALOM

BAUSINGER, HERMANN

2005 A tárgy és a jelentése. *In* Jelentésteli tárgyak. Fejős Zoltán – Frazon Zsófia, szerk. 9–17. Budapest: Néprajzi Múzeum. /MaDok-füzetek, 3./

FORRAI MÁRTA, SZERK.

2002 Somogy Megyei Múzeumi Tájékoztató 3.

GLATZ FERENC, FŐSZERK.

2000 Magyar nagylexikon. 10. Budapest: Magyar Nagylexikon Kiadó.

KOVÁCS ÉVA

2006 A bárány, a bálna és a baba. A társadalmi emlékezet fatal errorjai. *In* Az emlékezet konstrukciói. Példák a 19–20. századi magyar és közép-európai történelemből. Czoch Gábor – Fedinec Csilla, szerk. 19–34. Budapest: Teleki László Alapítvány.

KUTAS ESZTER

2007 A Nagyatádi Városi Múzeum késő reneszánsz ládájának helyreállítása. *Magyar Múzeumok* 13(3):45–49;borító 3.

LOSONCZI ÁGNES

1977 Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben. Budapest: Gondolat.

NAGY JENŐ – NAGY ESZTER DÓRA

2004 Kaszó 600 éve tényekben, anekdotákban és képekben... Kaszó: HM Kaszó Erdőgazdaság Rt.

SZOUKUP ERVIN

1978 A kaszói erdészet története. Kézirat.

GYÖNGYI HAUPTMAN

The museum and historic context of a bride's chest from the 17th century

What kind of opportunity do we have for a reconstruction of life history when we are facing an object which found its way into the museum's storage by pure chance and to which no information is attached? Which results might we hope to gain in such a case? This essay attempts to answer these questions with the help of a single artefact, a bride's chest. It was designed in the 17th century and has been restored recently. It has an excellent aesthetic quality but at the same time it is lacking any historic and social context. During the work the inquiry on these levels of historic information and social meanings is shown. On the basis of this step-by-step micro-research we can also gain a look at the 20th century history of a small settlement. Analysing the available sources, the dynamics of the settlement's local memory and inner process became to be sensed. The history of the chest forces us at the same time to debunk the relationship between the museum and the locality as the subject and object of the inquiry